

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з наукової роботи
Задорожний З.-М. В.

« 24 » вересня 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА

**з дисципліни «Психологія вікового розвитку»
рівень вищої освіти – третій (освітньо-науковий)
галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки
спеціальність – 053 Психологія
освітньо-наукова програма – «Психологія»**

**СТРУКТУРА РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Психологія вікового розвитку»**

Дисципліна «Психологія вікового розвитку»	Галузь знань, спеціальність, СВО	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 5	галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки	Статус дисципліни вибіркова Мова навчання українська
Кількість залікових модулів – 1	спеціальність 052 Психологія	Рік підготовки: <i>Денна – 1</i> Семестр: <i>Денна – 2</i>
Кількість змістових модулів – 2	рівень вищої освіти – третій (освітньо- науковий)	Аудиторні години - 30
Загальна кількість годин – 150		Самостійна робота: <i>Денна – 120</i>
Тижневих годин – 10, з них аудиторних – 3		Вид підсумкового контролю – залік

2. Мета і завдання дисципліни «Психологія вікового розвитку»

2.1. Мета вивчення дисципліни.

Навчальна дисципліна «Психологія вікового розвитку» покликана сформуванню системних знань аспірантів про чинники та закономірності психічного розвитку людини на різних вікових етапах її життя; розкрити особливості психічного розвитку, проєктивного формування особистості та її саморозвитку у процесі навчання і виховання; забезпечити оволодіння діагностичними та формувальними методами вікової психології та домогтися опанування студентами основними формами, методами і прийомами психолого-педагогічної роботи з наступниками щодо їх розвитку, а також методами самопізнання і саморозвитку.

Об'єкт курсу – психокультурний розвиток і саморозвиток представників різновікових груп населення, а його предмет – динаміка та особливості психокультурного розвитку представників різних вікових груп населення.

2.2. Передумови для вивчення дисципліни.

Навчальна дисципліна «Психологія вікового розвитку» базується на знаннях таких дисциплін, як: «Педагогіка та психологія вищої школи», «Психологія як сфера мислєдїяльностї», «Аксїопсихологія особистостї».

3. Програма навчальної дисципліни:

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Предмет і методи психології вікового розвитку.

Предмет психології вікового розвитку. Основні цілі, задачі та проблеми вікової психології як науки. Донауковий період становлення вікової психології. Причини виокремлення вікової психології в окрему науку в ХІХ ст. Розвиток вікової психології в Україні та Росії на початку ХХ ст. Становлення вітчизняної школи вікової психології. Значення для розвитку вікової психології педагогічних досліджень. Зарубіжні течії вікової психології (неофрейдизм, біхевіоризм, гуманістична психологія і т.д.). Наукові підходи до періодизації вікового розвитку (К. Гетчінсон, Ж. Піаже, З. Фройд, Е. Еріксон, Д. Ельконін, Л. Кольберг, Б. Вербер, Б. Ананьєв та ін.). Параметри та критерії розмежування етапів вікового розвитку: дитинство (період немовляти, ранній та дошкільний вік, молодший шкільний вік), пубертатний період, юність (ювенальний етап розвитку), дорослість, пізній (літній та старечий) вік.

Методи вікової психології. Методологічне підґрунтя психологічних досліджень з вікової психології. Принципи організації експериментальних досліджень. Основні етапи, технологія, процедури та методика організації емпіричного вивчення психічних явищ.

Література [1, 5, 13, 15, 16, 24]

Тема 2. Динаміка психічного розвитку та закономірності формування особистості в онтогенезі.

Основні закономірності психічного розвитку та їх систематика. Психічний розвиток і формування особистості. Роль виховання у формуванні особистості. Феноменологія людини: прагнення до розвитку та спокою (стереотипізація);

існування в двох іпостасях (соціальна одиниця та унікальна особистість); світ речей, світ знаків, світ духу. Передумови та умови психічного розвитку. Значення внутрішньої позиції для розвитку особистості. Структура самосвідомості (власне ім'я, претензія на визнання, статеві ідентифікація, психологічний вік особистості, соціальний простір особистості). Фактор середовища як умова розвитку особистості; гіпотеза спонтанної взаємодії генотипу та соціальних умов в процесі індивідуального розвитку людини (Жан Піаже); вікова сензитивність до соціальних умов; внутрішня позиція особистості щодо фактору зовнішнього довкілля (С.Л. Рубінштейн); стихійний та усвідомлений шляхи творення особистості. Особистість як продукт-результат суспільних взаємин, що постають під впливом спілкування, діяльності та ціннісних орієнтацій. Механізми розвитку людини як особистості. Ідентифікація та індивідуалізація (емансипація) як основні механізми соціалізації особистості.

Література [4, 8, 11, 14, 22]

Тема 3. Психічний розвиток дитини дошкільного віку.

Психологія немовляти. Новонародженість: передумови та умови психічного розвитку; безумовні рефлексії та їх значення для розвитку дитини; особливості розвитку органів відчуття; розвиток емоційної сфери; комплекс поживлення. Емоційно-експресивна функція спілкування та її значення для розвитку немовляти. Іграшка як засіб спілкування та психічного розвитку немовляти. Основні вікові новоутворення: почуття довіри до людини - входження у світ людських взаємин; прямоходіння; початок розуміння мови як соціокультурного коду ретрансляції соціокультурного досвіду людства.

Психологія раннього віку. Спілкування дитини раннього віку: спілкування та мова; виникнення прагнення до самостійності; криза у спілкуванні. Особливості пізнання в ранньому віці: розвиток предметного сприйняття та наочно-дійового мислення; специфіка розвитку уваги та пам'яті. Передумови формування особистості: особливості перших уявлень про себе; постання елементів самосвідомості; виникнення прагнення до емансипації; криза 3-х років. Розвиток предметної діяльності; гра та продуктивні види діяльності. Основні вікові новоутворення: розвиток мовлення; розвиток знаряддєвих дій; розвиток знакової функції свідомості; входження у світ постійних речей.

Психологія дошкільного віку. Особливості спілкування: з родиною, з однолітками. Параметри та показники готовності дитини до школи. Когнітивний розвиток: практичне оволодіння мовою та її осмислення; опанування логічних форм мислення; особливості розвитку уваги, пам'яті та уваги. Дитяча особистість: ім'я та його значущість; роль моральних еталонів у формуванні особистості; формування системи мотивів; особливості розвитку самосвідомості та самооцінки; особливості розвитку почуттів, волі. Основні вікові новоутворення: розвиток рефлексії, розвиток знакової функції свідомості, розвиток уявлень про відносність світу постійних речей. Предметна діяльність дошкільника. Гра як провідний вид діяльності дошкільника. Навчання в дошкільному віці.

Література [2, 5, 6, 10, 19, 20]

Змістовий модуль 2.

Тема 4. Психічний розвиток і формування особистості в молодшому шкільному віці.

Проблема зміни соціального становища дитини, яка вступила до школи. Особливості взаємин з батьками, з іншими дорослими, з однолітками. Вплив управлінського стилю вчителя на розвиток спілкування дітей. Навчання та виховання в школі як головні умови психічного розвитку молодших школярів. Особливості формування інтелектуальних процесів в умовах навчальної діяльності у школі: вікові особливості та можливості засвоєння й оволодіння знаннями; розвиток сприймання, спостережливості, пам'яті, уяви та уваги. Формування особистості дитини молодшого шкільного віку; особливості розвитку самосвідомості; індивідуальні відмінності в молодшому шкільному віці.

Учбова діяльність як провідний вид діяльності молодшого школяра: готовність до школи; загальна характеристика учбової діяльності; формування системи ставлень до школи, до вчителя, до учбових обов'язків; зміна ставлення до навчання впродовж молодшого шкільного віку. Проблема оцінок та оцінювання. Гра, навчання та трудова діяльність в молодшому шкільному віці.

Література [4, 11, 16, 20, 24]

Тема 5. Психологічні особливості розвитку та формування особистості в підлітковому віці.

Соціальна ситуація в життєдіяльності підлітка. Особливості учбової та інших видів діяльності в підлітковому віці: стимули та мотиви навчання; формування навчальних мотивів; прийняття моральних норм, правил поведінки та ціннісних орієнтацій. Зміна ставлення до навчання впродовж підліткового віку. Психологічні особливості трудової діяльності в пубертатному віці. Особливості спілкування: з батьками, з іншими дорослими, з однолітками; інтимно-довірительне спілкування з однолітками як потреба та провідна діяльність. Статєва ідентифікація. Розумовий розвиток підлітків: розвиток мовленнєвої діяльності; розвиток вищих психічних функцій (сенсорний розвиток; розвиток мислення, уваги, розвиток сприймання, спостережливості, пам'яті, уяви). Особистість підлітка: криза особистості в підлітковому віці; зміни в самосвідомості підлітків; індивідуальні відмінності. Вікові новоутворення: сенситивність до соціальних явищ; рефлексія на себе та інших; потреба в ідентифікації з однолітками, референтною групою чи кумиром; прагнення до емансипації.

Література [1, 5, 8, 10, 14, 19]

Тема 6. Психологічні особливості становлення особистості в юнацькому віці.

Особливості стилю життя в юнацькому віці: соціальна ситуація життя (професійна орієнтація, життя в батьківській родині, вікові періоди юнацького віку); учбова діяльність в юнацькому віці (зміни ставлення до навчання; роль навчання у формуванні особистості; пізнавальна сфера та творчість в юнацькому віці); трудова діяльність в юнацькому віці (вибір професії, роль праці у формуванні особистості). Навчально-професійна діяльність та професійна

самоідентифікація юнаків. Особливості спілкування: з батьками, з іншими дорослими, з однолітками. Потреба у спілкуванні з кумиром та референтною групою; в участі у суспільному житті, формальних і неформальних організаціях. Дружба та любов в юності. Розвиток особистості в юнацькому віці: особливості ідентифікації з власним "Я", самосвідомість в юнацькому віці (самовиховання, формування життєвої позиції та етичних переконань, вибір життєвої мети та шляхів її досягнення).

Література [2, 6, 13, 15, 22]

***Тема 7. Вік дорослості та особливості розвитку зрілої особистості.
Психологія пізнього віку.***

Соціальна ситуація життя та закономірності розвитку людини в період дорослості. Періоди дорослості. Проблеми самореалізації особистості дорослого: на рівні вищих духовних форм та на рівні "гри на зниження". Суспільно-корисна праця як провідна діяльність; прагнення до нового та стереотипність у професійній діяльності. Форми і методи навчання дорослих. Ділове спілкування дорослих та спілкування у виробничих групах і колективах. Любов та родина як цінність. Дружні об'єднання дорослих. Пізнавальна діяльність дорослих: пізнання як професія; пізнавальні інтереси, що не пов'язані з професійною діяльністю. Особистість дорослої людини: особливості ідентифікації з власним "Я"; соціальна активність дорослої людини; значущість активності у професійній діяльності для розвитку людини як суб'єкта діяльності, особистості, індивідуальності та універсуму. Ціннісні орієнтації та світогляд дорослої людини. Дорослість та проблема сенсу життя. Проблеми конструктивного самоствердження особистості та криза середнього віку.

Психологія пізнього віку.

Соціальна ситуація життя людей літнього та старечого віку. Участь у професійній та суспільній діяльності; місце в родині. Періодизація пізнього віку. Вікові закономірності та психологічні особливості нормального старіння. Творчість у літньому віці; мудрість та досвід життя. Спілкування в старості: значення спілкування з однолітками; психологія ставлення літніх до дітей та молоді. Пізнавальна діяльність: феномен ясності розуму; ставлення до проблем людства, до вічної цінності життя та неминучої фізичної смерті. Психологія безсмертя людського духу. Особистість в літньому та старечому віці: значення соціальної активності в пізньому віці; криза ідентифікації із своєю зовнішністю та фізичним "Я" в пізньому віці; психічне здоров'я в пізньому віці; психологічна готовність до старості; психологічні новоутворення літньої людини; психологічно зріла особистість у літньому та старечому віці.

Література [5, 8, 11, 16, 19, 24]

4. Структура залікового кредиту з дисципліни «Психологія вікового розвитку» (денна форма навчання)

	Кількість годин	
	Аудиторні години	Самостійна робота
Змістовий модуль 1.		
Тема 1. Предмет і методи психології вікового розвитку.	4	17
Тема 2. Динаміка психічного розвитку та закономірності формування особистості в онтогенезі.	4	17
Тема 3. Психічний розвиток дитини дошкільного віку.	4	17
Змістовий модуль 2		
Тема 4. Психічний розвиток і формування особистості в молодшому шкільному віці.	4	17
Тема 5. Психологічні особливості розвитку та формування особистості в підлітковому віці.	4	17
Тема 6. Психологічні особливості становлення особистості в юнацькому віці.	4	17
Тема 7. Вік дорослості та особливості розвитку зрілої особистості. Психологія пізнього віку.	6	18
Разом	30	120

5. Самостійна робота

№ п/п	Тематика	К-сть годин
1	Тема 1. Предмет і методи психології вікового розвитку.	17
2	Тема 2. Динаміка психічного розвитку та закономірності формування особистості в онтогенезі.	17
3	Тема 3. Психічний розвиток дитини дошкільного віку.	17
4	Тема 4. Психічний розвиток і формування особистості в молодшому шкільному віці.	17
5	Тема 5. Психологічні особливості розвитку та формування особистості в підлітковому віці.	17
6	Тема 6. Психологічні особливості становлення особистості в юнацькому віці.	17
7	Тема 7. Вік дорослості та особливості розвитку зрілої особистості. Психологія пізнього віку.	18
Разом:		120

6. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

У процесі вивчення дисципліни «Психологія вікового розвитку» використовуються такі засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання:

- поточне тестування та опитування;
- реферати, есе;
- розробка та захист психолого-педагогічної характеристики особистості;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- залік.

7. Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «Психологія вікового розвитку» визначається за шкалою оцінювання:

За шкалою ТНЕУ	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90–100	відмінно	A (відмінно)
85–89	добре	B (дуже добре)
75-84		C (добре)
65-74	задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35-59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1-34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

8. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№ п/п	Найменування	Номер теми
1.	Гірняк А.Н. Методичні рекомендації з вивчення дисципліни «Вікова та педагогічна психологія» для студентів спеціальностей 053 «Психологія» та 231 «Соціальна робота» / А. Н. Гірняк. – Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка», 2019. – 112 с.	1-7
2.	Гірняк А.Н., Ткаченко В.Т. Методичні вказівки до вивчення курсу „Вікова та педагогічна психологія” / Методичні вказівки. – 2-ге вид., випр. і доп. – Тернопіль: Економічна думка, 2015. – 68 с.	1-7
3.	Гірняк А.Н. Психокультурний розвиток як педагогічна категорія: навчально-методичне видання / Модульно-розвивальний зошит. – Ялта: Редакційно-видавничий відділ КГУ, 2008. – 23 с.	2-7
4.	Фурман А.В., Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: Навчальний посібник. – Львів: Новий Світ-2000, 2006. – 360 с.	2
5.	Комплекти психодидактичних методик (проективні малюнкові методики, опитувальник Г. Айзенка, КОС-2, методика визначення акцентуацій характеру (за К. Леонгардом), матриці Равена тощо.	1-7
6.	Взірці оформлених психолого-педагогічних характеристик студентів і навчальних занять.	1, 2
7.	Електронний варіант лекцій	1-7
8.	Електронний варіант завдань до проведення практичних занять	1-7

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна:

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Скрипченко О.В. та ін. Київ : Каравела, 2019. 400 с.
2. Видра О. Вікова і педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2017. 112 с.
3. Кацавець Р.С. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Алерта, 2019. 112 с.
4. Кутишенко В.П. Вікова і педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 128 с.
5. Павелків Р.В. Вікова психологія. К.: Кондор, 2015. – 469 с.
6. Поліщук В. Криза 7 років: феноменологія, проблеми : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2018. 112 с.
7. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. Навч. посіб. 3-тє видання, перероблене, доповнене (ВЦ “Академія”). – К.: Альма-матер, 2017. – 384 с.
8. Чумак В. В. Вікова психологія : навч. посіб. Бердянськ : Видавець Ткачук О.В., 2015. 196 с.
9. Dacey J.S., Mack M.D., Fiore L.B. Your anxious child: how parents and teachers can relieve anxiety in children, 2nd edition. 2016. Wiley-Blackwell. 208 p.
10. Marcus Weeks Psychology in minutes: 200 key concepts explained in an instant. Quercus Publishing Plc, 2016. 416 p.

Додаткова:

1. Гірняк А. Психологічна діагностика міжособистісної взаємодії засобами соціометричного опитування // Психологія і суспільство. – 2019. – № 3-4. – С. 138-147.
2. Ефремова О.И. Педагогическая психология : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / О.И. Ефремова, Л.И. Кобышева. — М. ; Берлин : ДиректМедиа, 2017. — 171 с.
3. Карпенко Є. В. Вікова та педагогічна психологія: Актуальні студії сучасних українських учених : навч. посіб. Дрогобич : Посвіт, 2014. 152 с.
4. Лебедева, Ю. В. Педагогическая психология : практикум / Ю. В. Лебедева, И.О. Куваева ; М-во науки и высш. образования Рос. Федерации, Урал. федер. ун-т. — Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2019. — 159 с.
5. Марусева И.В. Современная педагогика (с элементами педагогической психологии) : учеб. пособие для вузов / И.В. Марусева. — М. ; Берлин : Директ-Медиа, 2015. — 624 с.
6. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи. Київ : Каравела, 2014. 360 с.
7. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник. Київ : Каравела, 2014. 328 с.
8. Психология девиантности : Дети. Общество. Закон : моногр. / под ред. А.А. Реана. — М. : Юнити-Дана, 2016. — 479 с.
9. Сударчикова Л.Г. Педагогическая психология : учеб. пособие / Л.Г. Сударчикова. — 2-е изд., стереотип. — М. : ФЛИНТА, 2015. — 320 с.
10. Фоминова А.Н. Педагогическая психология : учеб. пособие. 3-е изд., стереотип. / А.Н. Фоминова, Т.Л. Шабанова. — М. : Флинта, 2016. 320 с.

11. Шамне А.В. Теорія та практика психосоціального розвитку у підлітково-юнацькому віці : монографія. Київ : ТОВ «Інтерсервіс», 2015. 488 с.